

EBLA, UNUTULMUŞ KRALLIK

Edward HUGHES

Suriye'deki şaşırtıcı bir arkeolojik buluştan eski çağ tarihinin sersemletici yankıları dört bir tarafa yayılmaya başladı. Bilim ve Teknik 118. sayısında "Sümer'lerle Eti'ler arasında bir süper devlet" başlığıyla Ebla'dan söz etmişti. Aşağıda onu tamamlayıcı nitelikte gördüğümüz ikinci bir yazıyı okuyucularımıza sunmaktayız.

Geçenlerde Kuzey Suriye'nin yakıcı güneşi altında bir tepenin üzerinde duruyor ve aşağıda bilim adamlarının yüzyıllarca önce kaybolmuş bir krallığın gizlerini meydana çıkarmalarını seyrediyordum. Onun adı Ebla idi ve o eski dünyada bir zamanlar büyük bir güç olmuştu. Şimdi İtalyan arkeologlar bu kenti tuğla tuğla yeryüzüne çıkarmaya uğraşırken talebeleri de büyük bir heyecan ve telâşla onları izliyorlardı.

Bütün bu heyecana sebep neydi? Çünkü şimdiye kadar eski tarihi parlayan iki uygarlığın Mısır ve Mezopotamya'nın —onun çoğu halen Irak'tadır— hükümü altında tuttuğu sanılıyordu. Şimdi İtalyan uzmanları bugüne kadar bilinmeyen bir süper devletin bu iki rakibinin yanında dimdik durduğunu kanıtlıyorlardı. Milâttan Önce yaklaşık 2300 yılında büyük bir başarıyla gelişmiş bir krallığın başında bulunan Ebla ticaret, sanat ve edebiyatta zengindi ve onu yöneten ve bu etkisini dört bir tarafa götüren cesur kralları vardı. "Bu buluşlar yeni bir kültürün yeni bir dilin, yeni bir tarihin varlığını meydana çıkarıyorlardı" Chicago'nun Eski Yakın Doğu'nun ünlü tarihçisi Profesör Ignace Gelb böyle söylüyordu: "Bu heyecan vericidir".

Eski kutsal kitapları inceleyen arkeoloji talebesi için ikinci bir heyecan daha ortaya çıkıyordu: kazılar Ebla'nın en kudretli kralının Ebrum olduğunu meydana çıkarmıştı ki bu ad İbranilerin ataları olduğu iddia edilen Eber'e çok benziyordu. Onun yanında öyle adlara rastlanıyordu ki bunlar da David, Esau, İbrahim, İsrail, Sina Gazi, hatta Kudüs gibi adları ve yerleri anımsatıyorlardı. Uzmanlar bu buluşların ne ifade ettiğini yıllarca tartışacaklardı.

Boş bir höyüğün çıplak duvarlarında bir vakitler bir arı çabasıyla vızıldayarak çalışan kaybolmuş bir şehrin ayrıntılarını gözönüne

getirmek için bir arkeoloğun gözü ve bilgisine ihtiyaç vardır. 15 yıl süreyle bu çıplak tepeyi inceleyen Roma Üniversitesi Arkeoloji Profesörü Paolo Matthiae'nin işte bu işe uygun gözleri vardı. Yaklaşık 800 metre çapında bir höyüğün tepesinde durarak yanlarında açılmış 3,5 metre kadar geniş bir yarmayı gösteriyor ve "işte kentin ana yollarından biri buradan geçiyordu," diyor. Yoldan doruğa doğru giden bir yokuşu işaret ederek te: "Bu tepenin etrafında Ebla'nın bütün halkı yaşıyordu. Tepede biz onların tanrılarının tapınaklarını ve krallarının saraylarını bulduk". Prof. Matthiae'ye 1963'te Roma Üniversitesinin bilimsel bir gezi kurulu oluşturacağı bir yer bulması görevi verildikten sonra İtalyanlar bu tepe yamacında kazıya başladılar. Bunun için Suriye'nin seçilmiş olmasının nedeni, burasının Orta Doğu'nun en az kazılmış kısmı olmasıydı. Suriye ovaları yüzlerce höyükle doludur, bunlara "tell" adı verilmekte ve buralarda birbiri ardından tarihin yüzüne çıkan kültürler, daha önceki kolonilerin örenleri üzerine gevrek kilden kentler yapmışlardı. İnsanlar tarafından meydana getirilen her tell'in altında katmanlaşmış (tabaka halinde) uygarlıklardan bir yığın vardır.

Şimdiye kadar yalnız bir iki düzine tell kazılabılmıştır. 1930'larda iki Fransız gezi kurulu eski Mari ve Ugarit Kentleri yakınında hayret verecek buluşlar meydana çıkarmayı başardılar, bunlar Suriye'nin kültürüne, özellikle İsa'dan önceki 1900 ile 1200 yılları arasındaki devreye ışık tuttular. Fakat Prof. Matthiae'nin bulmak istediği üçüncü bin yıl (İsa'dan önceki 2000 - 3000 yılları) idi, çünkü yazının Mısır ve Mezopotamya'da gelişmiş olduğu ilk çağ buydu.

Fakat acaba yüzlerce tepeden hangisi kazılmıydı? Onu en fazla etkileyen Haleb'in yaklaşık 55 kilometre güney batısındaki 56 hektar kadar

tutan bir höyüktü. Yüzeyinde işlemeli bir havuz ve çok eski çağlara ait çanak çömlek parçaları bulununca, Mattiae daha aşağılarda bir vakitler zengin ve özentili bir toplumun yaşamış olduğu kanısına vardı. Ertesi yaz, İtalyan asistanlarından ufak bir ekiple Profesör Haleb'e döndü. Suriye Vakıflar Dairesi'nin yardımıyla gereken işçileri sağladı, yetiştirdi ve kazıya başladı. Yaklaşık İsa'dan önce 2000 yılından başlayan Orta Bronz Çağı'nın ortasına ait bir vakitler gelişmiş bir kentin örenleri meydana çıktı. İlk önce kazının başlamasından birkaç hafta sonra yekpare bir kent kapısı görüldü: bundan sonra 1966 - 67'de kral sarayının bölümleri; bir yıl sonra da büyük bir tapınağın parçaları. Fakat acaba bu hangi kente aitti?

Şifrenin Anahtarı

1968'de bir gün kazıcılar bir kral heykelinin kırılmış gövdesini meydana çıkardılar. Onun omuz ve göğsünde tarihin bilinen ilk yazısının, çivi yazısının, "cuneiform'un" (cuneus lâtince kama anlamına) işaretleri görülüyordu. Ekip içindeki bir uzman en eski Mezopotamya dillerinden biri olan Akkadyacıyı okumasını biliyordu, 26 satırı çevirdi, bu görünüşe göre bu yerel bir tanrıçaya yazılmış bir kutsama idi. 17. satırda o "Ebla'da" kelimelerine rastladı.

Ebla ekip üyeleri şaşırıp kaldılar. Acaba bu Mezopotamya ve Mısır'da bulunan yazılarda sözü geçen o esrarengiz Ebla mı idi? Bazı bilim adamları onun yerinin Anadolu'da olabileceğini sanıyorlardı, şimdiki Türkiye'de. Heykelin göv-

Ebla'nın doruk noktası, burada bir zamanlar Kral'ın sarayı vardı.

desi üzerindeki yazılar ayrıntılı bir incelemeden geçirildikten sonra, Matthiae ve ekibi gerçekten eski Ebla'yı bulduklarına karar verdiler ve sonucu da bilimsel dünyaya ilân ettiler. Tepki büyük oldu, fakat kuşku da sürüyordu ve İtalyanlar hiç durmadan büyük bir gayretle daha fazla kanıt aramaya koyuldular.

1973'te daha derin ve bu bakımdan da daha eski düzeyde olan örenler bulmaya başladılar. Çanak, çömlek parçaları büyük güçlüklerle topraktan çıkarıldı, yıkandı, kataloglandı ve daha eski kentin hiç olmazsa İsa'dan 2400 yıl önce yaşamış olduğu kanıtlandı.

Bu yeni düzeyde kazıyıcılar iki katlı bir kral sarayının örenlerine ulaştılar, sarayın geniş bir merasim salonu ve birçok zemini taşla döşenmiş odaları vardı. Her tarafı çer çöple dolmuştu, yalnız bunların arasında hafifçe kavrulmuş

çömlek kilinden yapılmış tabletler bulundu. Bunlar Orta Doğu'da örenlerde bulunan başka seramiklerle karşılaştırılınca arkeologlar sarayın İsa'dan 2250 yıl önce mevcut olduğunu saptayabildiler.

Şimdi herşey birbirine uymaya başlıyordu. Birçok başka Mezopotamya yazılarında Ebla'nın güçlü Mezopotamya devleti Akad tarafından M.Ö. 2250 yılında alınarak yok edildiğinden söz ediliyordu. Bu tarih bulunan yanmış çömlerlerin olası tarihleriyle karşılaştırıldı.

1974'de saray odalarının birinin temizlenmesi sırasında, İtalyanlar burasının gerçekten Ebla olduğunu kanıtlandılar. Bir kazıcının küreği yerden iki yuvarlak cisim çıkardı, her ikisinin üzerinde de 20 küçük yazı vardı. Üzerlerindeki toz silindikten sonra, bunların sert kil tabletleri

olduğu ve üzerlerinin baştan başa çivi yazısıyla kaplı olduğu görüldü.

Toplam olarak 42 tablet bulundu. Ekipte bulunan hiç bir kimse onları okuyamadı, bunun üzerine Matthiae bir İtalyan epigrafisti olan Giovanni Pettinato'ya bir telgraf çekti, o da ilk araçla Suriye'ye geldi. Pettinato şaşkına döndü, ben bir tek kelime anlamıyorum, dedi. Gerçekten işaretler tamamıyla çivi yazısıydı, fakat kelimeler ne Akadyaca, ne de en eski Mezopotamya dili olan Sümerce benziyorlardı. Bu büsbütün başka bir dildi.

1975'te Matthiae'nin ekibi saray girişine yakın bir odayı meydana çıkardı ve burada bir holde duran karma karışık bin kadar tablet buldu. Kazı mevsimi artık hemen hemen geçmişti ki işçiler başka bir odada sıra ile üstüste konulmuş daha başka tabletler meydana çıkardılar. Bu bir insanın üzerinde bütün ömrü boyu uğraşabileceği kadar çok sayıdaydı: 14.000 kadar tablet vana raflarından yere düşmüş, fakat kırılmadan veya zedelenmeden orada öyle kalmışlardı.

Bu yeni buluşların arasında 100'den fazla kilden yapılmış "sözlük" vardı ve 3000 kadar Eblaca kelimenin Sümer dilinden karşılığını veriyordu, bunlar bu yeni dilin kolayca anlaşılmasına büyük katkıda bulundular. Böylece İtalyanların, dünyanın en eski devlet arşivini keşfettiği doğrulandı. Onlar Ebla krallığının yüzyıllık bir zamandan daha fazla bir süreyi kapsayan resmî zabıtlarını meydana çıkarmış oluyorlardı.

Şu anda incelenen birkaç düzine tablet Ebla'nın egemen olduğu bölgenin kendi sınırlarından çok daha ötelere kadar uzanmış olduğunu gösteriyordu. Ö Fırat nehri vadisindeki uzak bir çok kent devletlerinden haraç alıyordu. "Milâttan Önceki 3000 yılın bir kısmında", Pettinato böyle söylüyordu, "Ebla Orta Doğu'nun en büyük gücüydü".

Kentin en fazla uğraştığı şey ticaretti, birçok tabletler Konişmento (yük senetleri) idiler ve eşek kervanları üzerinde gönderilen malların listesini veriyorlardı. Ebla'nın dokumacıları ve maden işçileri ünlüydüler ve sanatçıları da zarif tahta möbeller ihraç ediyorlardı, çok kez bunlar altın ile doldurulmuş oluyordu. Ebla'nın müşterileri bu kıymetli ürünleri gümüş bloklarla veya arpa ile ödüyorlardı. Arpa şehrin devamlı gidasını sağlıyor, belki de tabletlerde içki olarak gösterilen biranın esasını da oluşturuyordu.

Eblalılar 500 kadar tanrı ve tanrıçaya taparlardı, bunların arasında tanıdığımız İhtar ve Dagan da vardı. Mezopotamya'da olduğu gibi burada da tapınaklar onların sosyal ve ekonomik hayatlarında büyük bir rol oynardı. Tapınakta

çalışanlar onların tarla ve koyunlarından alınan ürünlerden yer ve giyinirlerdi; bunalım zamanında halk tapınağa sığınırdu.

Kral sarayı en büyük iş verendi. Krallık emlakından ve haraç kesilen kentlerden gelen bütün gelirler burada toplanırdı. 11.700 kadar memur ve işçi —ki bu bütün nüfusun dörtte biri idi— Ödeme emirlerinde yer alırlardı; bunların birçoğu dokuma tezgâhlarında çalışır ve devletin kontrolü altında olan dokuma endüstrisinin tabletlerini keserlerdi.

Anadili. Arşivde ele geçen birçok tabletler yazıcı okullarına ait derslerdi. Krallar fermanlar yayabilirler ve tüccarlar fiatlar üzerinde pazarlığa girişebilirlerdi, fakat yazıcılar —Ebla toplumunda kilit personel— bu kararları herkes tarafından anlaşılacak bir dille yazmak zorunda idiler. Aylarca talebeler öğretmenleri tarafından yazılan Eblaca veya Sümerce satırlar kopye etmek zorunda kalırlardı. Birçok tabletlerde yazıcının hatalarının yanında öğretmenin doğru işaretleri görüldü. Bütün bunlara rağmen Ebla mutlu bir yerdi. Zarif bir sanat ve güçlü ticareti serbest ve rahat bir atmosfer sağlardı.

Kralın uyruklarına çok yakın ve içten olması bunun bir kanıtıdır. Ebla'nın kral sarayının bir kısmı halka açıktı ve onun bahçeleri de halkın günlük dış faaliyetlerinin bir yeriydi. Ebla'nın bilim adamlarını şaşırtan ve hatta sersemleten bilmecelelerinden biri onun plaketi üzerindeki bilgilerin Tevratın bin yıl sonra yazılan tablet ve pasajlarındaki bilgilere benzemesidir. Bir örnek, iki günâh şehri olan "Sodom ile Gamora"dır. Bilim adamları bu iki yerin kutsal kitap metinleri dışında başka hiç bir yerde bulunduğu rastlamamışlardır.

Başka bir paralel daha hayret vericidir. Tabletlerde Kral Ebrumun Ebla'nın en dinamik hükümdarının saltanatı sırasında Eblalıların dini bir değişme göstermiştir. İnsanlar ilk adlarına, El adındaki Tanrıyı yüceltmek için bir ek taşımaya zorlanmışlardır, örneğin: Micha-el, İsrâ-el. Sonradan isimler başka bir Tanrının ismini taşımışlardır. Ya: Örneğin Micha-ya ve İsrâ-ya gibi. Bu aslında pek önemli sayılamayabilir. Fakat İbraniler de iki Tanrıya El ve Ya (Yahveh) ve kendilerini adamak için aynı şeyi kullanmışlardı. Tabii bu daha Ebla'nın İbranilerin kökeni olduğunu ispat etmez. Fakat Cyrus Gordon'a (New York Üniversitesi İbranî Etütler Profesörü) göre bu "bize sonradan İbranilerin ortaya çıktıkları aynı kültürel fonla uğraştığımızı göstermesi bakımından önemlidir". Bunun dışında kalan her şey şimdilik uydurmadır, zira Ebla Kral sarayından alınan ve

şimdi Halep müzesinde depo edilen tabletlerin hepsinin çevrilmesi 20 - 30 yıl sürecektir.

Tell Mardikh'de geçirdiğim son akşamda gök yüzünde yıldızlar mücevherden parlak bir taç gibi pırıldıyorlardı, ben önümde yükselen muazzam höyüğe bakıyor ve geçmişin gizlerini düşünüyordum. Ebla birden bire gözlerimin önünde canlanır gibi oluyordu. Bir an için geniş kent kapılarında geçen insanları görür gibi oluyordum. Ben kapılardan girip çıkan insanların gürül-

tülü sesini işitiyor ve şehrin yokuşlarından aşağı inmeye çalışan ağır yüklerin altındaki eşek kervanlarının seslerini işitmeye başlıyordum. Tepenin doruk noktası yakınında Kral Ebrum asık yüzlü büyük bir asillik içinde duruyor ve 4300 yıl önceki bir günün akşamında merasim salonunda uyruklarını kabul etmiş ve şimdi de onlara günün bittiğini haber veriyordu.

READER'S DIGEST'ten

Bütün Dünyayı İlgilendiren Gizler:

UYGULANMASI ÇOK TEHLİKELİ BULUŞLAR

Edward CAMPBELL

iki yıldanberi batı elçiliklerinde, bazı bilimsel çevrelerde ve gizli haberleşme ajanlarında çok garip fısıltılar dolaşmaktaydı.

Bu söylentilerin onları ortaya atan insanlar kadar çok değişik çeşitleri vardı, fakat bütün bunların hepsi tek bir düşünce indirgenebiliyordu: Rusya yeni tür bir fizik geliştirmişti.

Bununla ilişkili olarak bir kelimedenden söz ediliyordu: Tesla.

Fakat Tesla yeni, müthiş gizli bir projenin parolası değildi. O 1856'da Yugoslavya'da doğmuş ilginç bir adamın adıydı.

Nikola Tesla, yalnız bin yılda bir meydana çıkan, o herkesi şaşkırtıcı dahilerden biriydi.

O saralı, soluk benizli, kimsenin önem vermediği bir çocuk olarak hayata atılmıştı. Ciddi bir sara nöbetinden sonra beyninde birşeyler olmuştu, çünkü o bundan sonra herşeyi sanki dört boyutlu imiş gibi görmeye başlamıştı. Daha başlangıçtan bunun nereye varacağı görülüyordu ve Nikola yalnız yavaş yavaş aradaki basamakları dolduruyordu.

Örneğin o herhangi bir şey yapmak istediği zaman, tamamlanmış bütün yapıyı, ne kadar karmaşık olursa olsun, en son somun ve vidasına kadar bütün ayrıntılarını gözleri önüne getirebiliyordu. Aylar, hatta yıllar sonra bile o yalnız herşeyi hayalinde tutmakla kalmıyor, imgeyi istediği herhangi bir açıya göre "döndürüyor", bu durumda her parçanın bütün konumu ve boyutlarını en ufak ayrıntılarına kadar okuyordu, bugün buna bir tür "insansal hologram" diyebilecektik.

O, o sıralarda daha yeni bir bilim dalı olmaya başlayan elektrikten çok hoşlanıyor ve Paris'te bir süre okuduktan sonra yeni yeni buluşlar yapmaya başlıyordu.

1884'te Amerika'ya gitti ve 1912'de Nobel Ödülü'nü kazandı. Fakat kendisini yeni boyutlarda bir öncü olarak gören Tesla için, yeni buluşlar yapmak boşa giden bir uğraş, sırf ekme parasını kazandıran basit bir meslekti.

Tesla'nın bu boşa giden projelerinden birkaçı arasında şunlar vardı: Sisi dağıtmak, ilgili herhangi bir bağlantı olmadan enerjiyi bir yerden bir yere iletme, dünya okyanuslarını camdan bir akvaryum gibi aydınlatmak, insanın söylediği sözleri derhal basılmış şekilde sokmak, herhangi bir kaynaktan sesi doğrudan doğruya insan kulağına iletme; yüklü taneciklerden bir perde oluşturma; bir ölüm ışığı, ve dünya hava kontrolü.

Tesla bunları ayrı ayrı buluşlar halinde görmüyor, ona göre bunlar bir tek yeni prensibin TMT'nin "Tesla Magnifying Transmitter" (Tesla Büyütücü İleticisi)'nin uygulanması şeklinde görünüyordu. Bu devrimsel yeni prensip acaba neydi? Basitçe Dünyanın atmosferinden istenildiği anda sınırsız ve bitip tükenmek bilmeyen bir enerjinin alınabilmesi.

Gününün teknolojisini herkesin anlayacağı şekilde kalıplayan bir Nobel Ödül sahibi için bile bu bir parça fazlaydı. Herkes bu büyük bulucunun artık bir parça "fazla" ileri gittiğini düşünmeye başlamıştı.

Tesla bunlara cevap verdi, hatta çok da etkili olarak. Amerika'da Rocky Dağlarında 1900